

פרשת משפטים

החירות והאחריות

ערך החירות

פרשתנו מלאה במצוות והוראות, חוקים ומשפטים. אחרי פרשת יתרו הקצרה והיסודית שעסקה במתן תורה, מגיעה פרשת משפטים לפרט כיצד חיים את התורה למעשה.

המצוות הראשונות, שנראות על פניהן כמצוות שוליות ולא שכיחות, הינן המצוות הקשורות לעבד עברי.

מדוע מתחילה הפרשה דווקא במצוות אלה? וברמה הכללית, מדוע יד ה' בהיסטוריה תיכננה שבטרם יקבלו ישראל את התורה ויהפכו לעם הם ירדו למצרים, בית העבדים, יהפכו להיות עבדים משועבדים למשך כמה דורות, ומתוך היציאה מעבדות לחירות הם יקבלו תורה?

נראה לומר שעיקרון החירות הוא כה יסודי עד שאי אפשר להיות עם ואי אפשר לקבל תורה ומצוות, חוקים ומשפטים, בלא להקדים לכך את עיקרון החירות.

עיקרון החירות קובע שיש לאדם אחריות - יש ביכולתו לבחור בין טוב לרע, בין אמת לשקר. והוא האחראי לתוצאות מעשיו, לטוב ולמוטב.

הרצון שקיים אצל חלק מהאנשים להיות עבדים נובע מהבריחה מהאחריות. יש אנשים שמוכנים לוותר על משכורות גבוהות, יצירתיות, שליטה בזמן שלו, יכולת לבחור אלו משימות לעשות ואלו לא - כל זאת כדי שהאחריות לא תהיה על כתפיהם. חלקם פוחדים מהסיכון ומההפסדים האפשריים, חלקם פוחדים שישאבו מידי לעבודה, וחלקם חוששים שישאבו מידי לבטלה.

יש אנשים שפוחדים להחליף מקום עבודה, למרות שהתנאים, סוג העבודה או אופי התפקיד, לא מתאים לכישרונותיהם, רצונותיהם, ופעמים רבות אפילו לערכיהם - וזאת משום שהם פוחדים לקחת את האחריות.

לקיחת אחריות

כל הפרשה כולה עוסקת בחירות של האדם, שהביטוי שלה הוא בלקיחת האחריות.

זה מתחיל בדיני העבדים ושיחרורם, ובחומרה של מי שרוצה להמשיך להיות עבד - 'ורצע אדוניו את אוזנו במרצע' - 'אוזן ששמעה על הר סיני' כי לי בני ישראל עבדים' - והלך וקנה אדון לעצמו? וממשיך בחוסר האחריות של העבד, עד המציאות הנוראה, שהוא לא אחראי על אשתו ובניו: 'האשה וילדיה תהיה לאדוניה'.

ומאיך האחריות הגדולה של מי שהוא אדון, שזוהי המציאות המתקנת. אדון לעצמו, אדון לחייו, אדון לסביבתו - עבד ה', הוא האדון. כל ישראל מלכים הם - האדון הוא אחראי: '...שארה, כסותה ועונתה לא יגרע...' , מכאן למדו חז"ל את כל חיובי האיש כלפי אשתו. יש לך אחריות, אתה בעל, אתה איש.

לאחר מכן, התורה נותנת לאדם אחריות, הן אם רצח במזיד והן אם הרג בשגגה (שלא נזהר ולא נשמר כראוי). האדם לא יכול להתחמק מהאחריות למעשיו.

הביטוי של התורה לכך שאדם צריך לעמוד מאחורי מעשיו באופן מוחלט הוא: 'עין תחת עין, שן תחת שן, יד תחת יד...'. אדם אחראי על ידיו- מכות וחבלות, וכן האדם אחראי על פיו – ולכן יתחייב גם על קללות ועלבונות. אם יש לך עבד כנעני אתה אחראי עליו. אם אתה מועל בתפקידך – שחרר את העבד. אין לך זכות להשתמש בעבד, אם אינך לוקח עליו אחריות.

האחריות הולכת ומתפשטת – אם הבהמה שלך הזיקה, אתה תשלם, שהיה עליך לשומרה. תהיה בן חורין, תוביל, תנהיג, תשמור, תהיה אחראי.

גם על הדומם אתה אחראי, יצרת היזק, בור, זו אחריותך. תהיה ראש גדול, תחשוב מה יכול לקרות, מה עלול להתרחש, צפה את העתיד.

וכך הולכת כל הפרשה ומלמדת את האדם מהי חירות אמיתית, חירות שאיננה חופש או קלות וחוסר דעת, אלא חירות הנותנת לאדם אחריות ושליטה: 'אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה', הוא הלוקח אחריות על העולם, על המציאות, הוא הראש הגדול. כך צריך להיות עובד ה'.

לא יכולתי להאריך בדוגמאות, אבל אם מסתכלים בפרשה במבט זה, רואים דברים מופלאים.

שנזכה לפתח את המבט הזה, את צורת המחשבה של ראש גדול, של אחריות, לפעול ולעשות, מתוך אמונה והבנה לכוח שנתן ה' לנו, כוח הבחירה והעשייה.